

un alt Mihail Sebastian ?

• „INSULA” la Teatrul de Comedie *

Delicat, sensibil, rezervat, Mihail Sebastian nu aspiră însă spre liniștea izolării, ci nutrește nostalgia unor relații umane de totală comunicare, clădite pe o franchețe absolută; fiecare din piesele lui e un vis de evadare dintr-o lume osificată, și fiecare dintre aceste evadări instaurează, ca pe o lege supremă, camaraderia. Eroii lui Sebastian au un fel simplu, tulburător de simplu, de a renunța la schema uzuală a legăturilor de conveniență, apropiindu-se cu un cuvânt, cu un gest, așa cum o fac copiii, la joacă, în grădina publică. Prietenii de vacanță din pensiunea Weber hoinăresc, rid și visează împreună; cu firesc și bună-credință, Miroiu își oferă spontan tot ajutorul unei necunoscută „de pe altă planetă”, introducând-o, cu o sinceritate fără vorbe de prisos, în miezul existenței sale; Magda Minu străbate dintr-un pas distanța de la student la profesor, intrând în „marea aventură” ca egală a lui Andronic. Sus, în munți, răătăciți în zăpadă, Nora și Paul sînt primiți fără întrebări în casa lui Günther și în dureroasele lui taine și știu să se poarte cu discreția perfectă a prietenului apropiat. Nicăieri, în aceste întâlniri, condiționarea fundamentală a lumii din care cu toții evadează (cerere-ofertă, serviciu-plată) nu-și face apariția. Măria-Sa Banul — dușmanul, tiranul, opresorul — nu există, nu intră în discuție. Împlintate într-un cadru „de toate zilele”, ele rămîn însă întâmplări extraordinare, poetice jocuri ale închipuirii, cu o atmosferă diafană, transparentă; cu *Insula*, lucrurile se petrec oarecum invers: într-o istorie și o geografic fanteziste, sub pretextul unei revoluții de operetă, se naște o mică lume foarte pămîntească, cu preocupări prozaice. Aici, camaraderia nu e neapărat și în primul rînd un climat de bună-dispoziție, un agrement suplimentar, ci prietenie profundă, uneori eroică, pusă la încercare în raport cu greutățile reale ale traiului; se discută, fără false pudori, despre bani, despre mîncare, despre rufe de spălat. Nadia, Boby și Manuel sînt absolut singuri într-o țară străină; n-au o lețcaie, n-au unde locui și ce mîncă. Tot sistemul pe care s-a sprijinit existența lor socială a fost abolit: cecurile nu au nici o valoare, titlurile și rangurile nu spun nimic. Esențială e piinea, esențiali sînt cartofii; ei trebuie procurați, curății, fierți, împărțiți și mîncăți; lucrul acesta e urgent, tot restul vine pe urmă. O explozie a sfîșiat parcă traiectoriile milenare, a încurcat itinerariile existențelor; stele care „nu se abat niciodată din drumul lor”, trecînd una pe lângă cealaltă cu indiferență, se ciocnesc brusc, într-o străfulgerare. Altădată aparținînd unor lumi diferite, cei trei s-ar fi întîlnit fără să se vadă, ar fi trecut fără să se oprească; dar, în aceste împrejurări, o pictoriță, un internațional de fotbal și un bancher nu înseamnă nimic mai mult decît trei oameni, pur și simplu, pe o insulă, după potop. Tot ceea ce le rămîne de făcut e s-o înțeleagă și să se descurce împreună, cum or putea. (Iată un dat devenit, într-o anumită măsură, tradițional în literatura dramatică mondială.) Ce fel de civilizație vor

* Regia: Crin Teodorescu. Decoruri: arh. Vladimir Popov. Costume: Gabriela Nazarie. Distribuția: Sanda Toma (Nadia D.); Mircea Șeptilici (Manuel B. Manuel); Ștefan Tapalagă (Boby II); Mircea E. Balaban (Directorul); Mircea Constantinescu (Un domn bătrîn); Agnia Bogoslava (Proprietăreasa); Dem. Savu (Un agent de poliție); Dem. Rucăreanu (Un tînăr lucrător); Elena Caragiu (Dactilografa).

clădi însă, pe insula lor, Robinsonii lui Mihail Sebastian? Vor duce cu ei normele, preceptele, prejudecățile lumii din care vin? Vor descoperi altele, mai autentice?

Sigur că și *Insula* e, la urma urmei, un vis: numai în vis se poate întâmpla ca oițele să trăiască în armonie cu lupii. Dar, fiind unul din acele vise care se țin de din obsesiile și dorințele înăbușite peste zi, din speranțele și elanurile cele mai fierbinți și mai secrete, *Insula* mai e și altceva: mesajul unei conștiințe pure și generoase, străduindu-se să descopere, dincolo de ceea ce-i desparte pe oameni, și ceea ce-i unește. Scriitorul nu escamotează condiționările sociale atât de categoric opuse, ci încearcă, tocmai ținând seama de ele, o experiență regeneratoare. El își pune eroii în situația de a simți nevoia sprijinului reciproc la greu, de a întemeia o comunitate omenească în care totul — bucurii și necazuri — să se împartă frățește. Solidaritatea e pentru ei o cucerire importantă: renunțând la egoismul lor fundamental, eliberându-se, centimetru cu centimetru, de crusta de insensibilitate, neîncredere, răsfăț, cabotinism, ei învață să stea drept unul în fața celuilalt. Ucenicia e uneori foarte grea: bancherul cel grăbit și nepăsător face cunoștință cu munca descărcând pietre în port; sportivul care vedea viața prin filtrul colorat al gloriei începe să-i zărească contururile aspre; chiar Nadia, receptivă și energică, adevărata inimă a grupului, își pune dintr-o dată noi probleme legate de înțelegerea sensului victiilor și artei ei. Amețiți de foame, beți de aspirină, cu hainele într-o stare jalnică, locuind într-o mansardă, acești eroi simpatici, naivi, ușor ridicoli și — tocmai de aceea — foarte înduioșători, simt că viața căreia i-au aparținut nu era cea mai bună, în cea mai bună dintre lumi, cu puțință; ei încearcă, onest, să găsească puncte de reper în această nouă existență, să-și construiască noi criterii de judecată. Dar bunăvoința lor e și ea naivă, căci leștul formației burghize nu poate fi atât de ușor azvirlit; acționând cumva în subconștientul lor, acesta îi supune succesiv unor stări de agresivitate, dezarmare, oboască blazată, disperare. În discuția pasionată care se stârnește, țîșnește, ca un strigăt fierbinte, cristalizând deodată o atitudine afirmativă, monologul Nadiei — una dintre cele mai vibrante pagini pe care le-a scris dramaturgul. „Ești nebun. Bob! Tu auzi ce vorbește omul ăsta? Vorbește de moarte. Și tu taci, tu taci! Spune un cuvânt, vorbește, deschide gura. Ori ești și tu ca el, un sinucigaș cu demitate? Mă uit la voi și mă sperii: nu știam că trăiesc în casă cu doi muribunzi. Nu știam că sînt aici singurul om viu. Dar eu sînt vie, domnii mei, *vie*, mă auziți? Vie și pentru voi. (...) Eu întind mina, dacă e nevoie. Cer, implor, caut, urlu. Viața asta n-o dau din mină — că alta nu știu bine dacă mai găsesc. Veniți cu mine (...) Mergem oriunde. Mergem în circiuma lui Lopez, și vom cînta acolo. Vom cînta așa de tare c-o să ne audă și surzii și-o să ne dea o bucată de piine... fiindcă eu vreau să trăiesc. Fiindcă nu vreau ca soarele, miine dimineață, să răsară fără noi.”

Cu această pătimașă pledoarie pentru viață, piesa se întrerupe; tot ce a fost pînă aici comedie ușoară, joc de replică și de situație, glumă agreabilă, se dă la o parte, ca o perdea de tul, în fața emoției neașteptat de grave a acestui apel. Ceea ce rămîne e prea tulburător, prea complicat, nu mai poate fi tratat în același registru. Mihail Sebastian n-a mai terminat comedia *Insula*; probabil, pentru că n-a mai știut cum. (Esențialul, de altfel, era spus.) O întoarcere înapoi, o resemnare surizătoare, ca după o mică escapadă oarecare, nu mai e, de data aceasta, cu puțință. Căci tocmai în această cea mai puțin realizată dramatic scriere a sa, în care se găsesc scene minore, lipsite de o bogată substanță dramatică, el atinge brusc, în plin elan liric, un prag de luciditate sănătoasă, înrădăcinată în realitate, pe care nu se va mai afla niciodată. Ca atunci cînd te găsești în munți, la o mare înălțime, și norii se sfîșie deodată, sub lumina orbitoare a soarelui, descoperind perspectiva pînă departe, el înlătură vălul de abur al reveriilor încîntătoare, pentru a simți sub picioare un teren ferm: viața cotidiană, grea și minunată, care merită să fie trăită. E aici un simț de energie care anunță un alt Mihail Sebastian, care n-a avut timp să mai fie... De aceea, Nadia nu mai e o Monă, o Corină, nici chiar o descurcătoare Magda Minu; găsim la ea vigoare, robustețe, curaj, perseverență. Inițiativele îndrăznețe îi aparțin, și tot ea posedă judecata cea mai matură, capacitatea de a hotări. În reacția ei vehementă împotriva stărilor morbide se deslușește repulsia omului sănătos, normal; dacă fantazează cu voluptate (e o artistă!), ea, Nadia, cea care spală, la nevoie, cămășile și curăță cartofii, nu e în nici un caz omul care să schimbe ceva adevărat pe o iluzie. Însăși condiția ei de artistă, de ființă creatoare deci, o ridică deasupra celorlalte, o ajută să meargă spre esențe, să se elibereze de servituțile clasei din care provine.

E foarte bine, deci, că *Insula* — singura piesă a lui Mihail Sebastian care nu se afla în repertoriul permanent al vreunui teatru — a văzut acum lumina scenei: fără ea, așa nedesăvîrșită cum este, publicului nostru i-ar fi lipsit cheia pentru a înțelege

Sanda Toma (Nadia) și Mircea Șepilici (Manuel B. Manuel)

deplin și în profunzime universul scriitorului. Firesc, în această ordine de idei, cusururile nu au prea mare importanță.

Încercînd, în scopul reprezentării, să întregască scrierea, oferind personajelor o perspectivă și situațiilor o rezolvare, dramaturgul Mircea Ștefănescu și Teatrul de Comedie și-au asumat o misiune mai mult decît dificilă: este aproape imposibil pentru un scriitor, oricît ar fi el de talentat, să iasă, ca dintr-un costum, din propria sa personalitate, pentru a o îmbrăca pe a altuia, continuînd, fără hiatusuri sau fisuri, să simtă, să respire, să gîndească într-un alt ritm, pînă ieri străin. De aceea, se cuvin cu atît mai mult apreciate respectul pios și discreția intervenției lui Mircea Ștefănescu. El a dat *Insulei* un epilog ce se încadrează în logica faptelor: starea excepțională ia sfîrșit, eroii nu pot rămîne împreună. Odată cu reintegrarea în respectivele poziții sociale și drepturi, firava lor legătură se rupe; nu le rămîne decît să caute un mod amabil de a se despărți. Drept care întreprind un joc, pe alocuri grațios, uneori forțat din necesități de demonstrație. Aceasta este perfect consecventă ideologic, dar cîteodată insuficient de subtilă, de curgătoare.

Poate că efortul de a fi pînă la capăt fidel manuscriselor cercetate ale scriitorului dispărut — din care a considerat potrivit să-și alcătuiască eșafodajul — l-a determinat pe continuator să elaboreze un final apropiat celui din *Jocul de-a vacanța*.

Ca și acolo, eroii fac efortul de a proteja visul, de a-l păstra intact, închizându-l, ca pe o amintire, într-un altfel de medalion. Opera fiind însă, din punctul de vedere al ideii, practic, completă, ar fi fost foarte greu ca cineva să dezvolte, pe o cale originală, gândirea întreruptă, *continuând-o* din punctul ei maxim — unde se înălța, prin forța semnificațiilor și prin perspective, într-o zonă prevestind vinturi tari, înnoitoare. Acceptând deci procedul, acceptăm, implicit, faptul că ea se întoarce pe spiralele unui drum cîndva străbătut. Caracterul aparte, activ, al eroinei centrale, determinant în structura piesei, pâlște însă, se diluează: în final, Nadia a devenit o altă Corină — melancolică, dezarmată. Această Nadia nu mai poate determina nimic, împrejurările o duc cu ele.

Spectacolul condus de Crin Teodorescu — ale cărui consecvente preferințe pentru piesa gravă sînt cunoscute — e vesel, mult mai vesel decît îl așteptam, atît din partea textului cît și a regizorului. Există în el o grație spumoasă, luminiscentă, glume, gaguri, muzică ritmată, un optimism care prefacă zîmbetul în ris. Decorurile (cel de la biroul de voiaj — strălucind de verva culorii; cel din mansardă — savantă compoziție de obiecte eterocliște, stil pentru care Vl. Popov manifestă o constantă preferință) și costumele (tineresci, dar de un bun-gust rafinat — Gabriela Nazarie) creează un cadru plastic armonios, destins. Atmosfera antrenantă provine și din faptul că actorii au fost îndrumați spre un joc structurat pe mișcare. Ei circulă aproape tot timpul prin scenă, sar, cad, se cațără, reacționează de preferință prin gesturi, instaurînd un fel de „gălăgie vizuală”. (Excelează, în acest sens, Ștefan Tapalagă-Boby; actorul are o excepțională mobilitate și suplete, o încîntătoare „lipsă de efort fizic”, un plin de umor limbaj al atitudinii; ceea ce-l face „să se joace” cîteodată singur, de dragul amuzamentului.)

Spectacolul se urmărește cu o plăcere necontrafăcută; el lasă totuși o anumită senzație de neîmplinire, se topește parcă prea ușor din memorie. De ce, la sfîrșitul spectacolului, știm atît de puțin despre acești eroi, despre obiceiurile, preferințele, reacțiile spontane, ce alcătuiesc țesutul mișlos, de multă vreme stabilizat, al existențelor lor? În fond, spre deosebire de eroii *Jocului* sau de misterioasa Mona, ei vin în scenă cu o biografie limpede, și continuă să trăiască în fața noastră, atît de „descoperit” cum puțin eroi de teatru trăiesc în fața spectatorilor. Totuși, ei nu se dezvăluie, pînă la urmă, în ceea ce au unic ca personalități umane, rămîn mai degrabă tipuri decît ființe vii. Cred că pricinile trebuie căutate în concepția oarecum „decorativă”, care menține *Insula* cu exclusivitate în zona glumei, a jocului, a visului, eludînd tonurile, poate, aspre, dar infinit mai bogate în forță artistică, pe care le-ar fi pricinuit confruntarea cu planul realității; căutarea unor gesturi și acțiuni fizice de amănunțită observație realistă ar fi oferit un „al doilea fundal”, bogat în puncte de sprijin, și ar fi diversificat, cu o notă nouă, mai viguroasă, umorul montării. Incorporată în studiul rolului, o asemenea atitudine creatoare ar fi oferit și interpretelor mai multe posibilități de pătrundere în structura intimă a personajelor.

Dincolo de asta, jocul actorilor are însă o constantă eleganță. Exact și rece, Mircea Șeptilici aduce în scenă un bancher ce se simte în stare să se adapteze situației, păstrîndu-și, cu orgoliu, ținuta; el compune inteligent disimularea jenată a reacțiilor umane. Interpretarea e însă oarecum impersonală, fiind lipsită de contrastul comic revelator dintre personaj și situație; ea nu evoluează în funcție de împrejurare, ci rămîne monotonă. Mircea Balaban (Directorul), Elena Caragiu (Dactilografa), Mircea Constantinescu (Domnul bătrîn), Agnia Bogoslava (Proprietărea), Dem. Savu (Agentul de poliție) și, cu un grăunte în plus de fantezie, Dem Rucăreanu (Tînărul lucrător) realizează crochieri relativ îngrijite ale unor tipuri tradiționale.

Am așteptat-o îndelungă vreme pe Sanda Toma într-un rol din teatrul lui Mihail Sebastian, pentru care are atîtea aptitudini certe, și așteptările nu ne-au fost înșelate. Spectacolul se sprijină esențial pe jocul ei bogat și divers, presărat cu momente de strălucire. Actrița aliază în creația ei inteligență, dinamism, luciditate ironică și secrete resurse de dramatism, îi dă Nadiei un aer de feminitate ingenuă, fragilitate reprimată, aspirații spre poezie; numai elanul liric nu e întotdeauna pe măsura vivacității adolescentine.

Insula nu era spectacolul menit să prilejuiască o revelație. El aduce însă în peisajul nostru teatral un moment de poezie optimistă, încercată de umanism, în buna tradiție a dramaturgiei românești. Acest singur lucru și încă ar fi suficient pentru a justifica din plin efortul Teatrului de Comedie de a aduce la viață un text aproape uitat, pe care unii l-au întîmpinat cu o întristătoare opacitate...

Ileana Popovici